

Ксенија Кончаревић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
e-mail: kkoncar@mts.rs

https://doi.org/10.18485/ai_san_o_gradu.2020.ch1
271.791:281.9

Оригинални научни рад

ЈЕР МИ НЕМАМО ПОСТОЈАНОГА ГРАДА... (ЈЕВР. 13, 14)*

У овом раду проучићемо комуникациону културу јуродства из дијахронијске перспективе. Наше истраживање биће усмерено на идентификацију, систематизацију и анализу комуникационих норми и традиција прихваћених међу јуродивима на Истоку, у Византији и Русији по ситуативном моделу. Размотрићемо одлике вербалног и невербалног комуникационог понашања јуродивих на основу њихових житија и служби.

Кључне речи: комуникациона култура, јуродство, житија јуродивих, антиполис.

Још је Ориген приметио да хришћани живе „супротно законима световног града“. Ово свакако важи за монахе, али понајвише за подвижнике који су одабрали најтежи пут достизања светости – јуродиве Христа ради. Јуродство је другачије живљење, живот у гра-

* Рад је израђен у оквиру пројекта „Српска теологија у XXI веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансијски подржава Министарство просвете и науке Републике Србије (евиденциони број пројекта ОИ 179078).

ду али изван свега у чему град живи, и оно представља нови, својеврсни „град који ће доћи“. Световни град и у Византији и у Русији декларативно је постао хришћански, али антитеза не престаје: јуродство означава нешто друго, неки „против-град“, *анти-полис*, односно *другачији* град. Јуродство, дакле, означава *излазак из света*, иступање из општег природног уређења, одбијање и кидане грађанских свеза, напуштање породице и сродника, свих друштвених конвенција. Јуродиви неизоставно мора бити бескућник у граду. Наиме, јуродство је безумље Христа ради (1. Кор. 3, 18), чије пројаве (одрицање од свога ума, живљење изван станишта, у крајњој беди, одевање у прљаве и ружне рите, „изазивачко“ понашање према формалним хришћанима) изазивају саблазан код „мудрих и разумних“ (1. Кор. 2, 26).

У овом раду проучићемо комуникациону културу јуродства из дијахронијске перспективе. Наше истраживање биће усмерено на идентификацију, систематизацију и анализу комуникационих норми и традиција прихваћених међу јуродивима на Истоку, у Византији и Русији по ситуативном моделу. Размотрићемо одлике вербалног и невербалног комуникационог понашања јуродивих на основу њихових житија (Жития святых и подвижников благочестия 2016; Гурјев 2006) и служби (Минеи богослужебные 1978–1979).

Подвиг јуродства Христа ради уистину је један од најтежих и најсмелијих хришћанских подвига. Они који су га прихватили добровољно су се одрицали свих добара и лепота земног живота, сродника својих, постојбине, света у коме живе, и, при пуној свести и одговорности пред Богом за свој избор, привидно лишавају онога што је човеку најдрагоценије и најпотребније – разума, здравога смисла, општеприхваћених моралних норми и правила понашања. Јуродство је најскри-

венија светост: „скривени човјек срца“ (1. Петр. 3, 4) у овом виду подвижництва не само што није видљив душевно-телесним очима, него се приказује сасвим супротним у својим спољашњим пројављивањима: гротескно ругање свету сакрива од очију људских љубав према свету, телесна нагота духовну красоту, безумље – ум Христов, скитање – трагање за небеском Отаџбином, за „градом који ће доћи“ (Јевр. 13, 14).

Живећи у телу, јуродиви себе сматрају бесплотнима: храна, одећа, станиште за њих не представљају ни вредност, ни неопходну потребу. По више дана, па и недеља, јуродиви пребивају без јела: огладневши, они ће узети комад сува хлеба само од благочестивих хришћана, раздајући све што им претекне сиротима и убогима и тако духом дела телесна умртвљујући ради живота вечног (Римљ. 8, 13). Тако, блажени Прокопије Устјушки „узимаше сасвим мало хране коју му даваху људи богобојажљиви, и то не сваки дан; од богатих и оних што неправду чињаху никада ништа нехте примити, и често без хране многе дане провођаше“. Св. Симеон јуродиви „Свету Четрдесетницу у потпуном уздржању штоваше“. Блажени Михаило Клопски „окусио би хлеба једном у седмици, а исто тако и воде пијаше“. „Безмерно беше уздржавање Висарионово: некада читаву седмицу ништа у уста не стављаше, а некада по четрдесет дана без хране и пића провођаше“. Као одећа јуродивима служаху прљаве и ружне рите које људи бацаху на сметлиште, а неретко се блажени одрицаху и тога бедног покрива наготе своје. Чак и у Русији, по љутом мразу и студени, јуродиви ходи наги, прекривајући само средњи део тела каквом прњом, изнуравајући тело своје веригама, гвозденим кацигама или оковима. Због таквог изгледа они трпљаху презир и подсмевање околине, осуђивање и саблажњавање све-

та; али им снагу даваше духовни покров, одећа непропадљива, за коју Апостол каза: „Обуците се, дакле, као избраници Божији, свети и љубљени, у милосрђе, доброту, смиреноумље, кротост, дуготрпељивост“ (Кол. 3, 12). Као што Господ на земљи немаше где главе склонити (Мт. 8, 20), тако и избрани Његови живљаху без станишта, изгоњени из домова људских, под ведрим небом – на трговима и улицама, на гробљима, храмовним портама, на ђубриштима и мочварним местима, као што је писано: „Изађимо к Њему изван станишта, поруку Његову носећи. Јер овдје немамо постојана града, него тражимо онај који ће доћи“ (Јевр. 13, 13–14). На јуродивима се испуњава истина о пророштву без части и прогону праведних у свету који Христа не познаје и не прима: „Они којих свет не бијаше достојан, потуцаху се по пустињама и горама и по пештерама и по јамама земаљским“ (Јевр. 11, 38). Блажени Андреј, иако живи усред Константинопоља, нема где главе заклонити: сиромаси га изгоне из својих колиба, богати га ни у двориште не пуштају, па угодник Божији леже међу псе, који га или уједају, или се од њега удаљавају. У житију Прокопија Устјушког (8. јули) налазимо овакво сведочанство о страдању и вери Светога: „Једне године зима беше љућа него икад, студен и мраз неподношљиви, и ветар силан, и снег обилан засу домове многе; људи и животиње смрзаваху се на путевима, у градовима и селима, и птице мртве на земљу падаху, и убоги велику беду трпљаху, јаучући и тресући се, и многи од њих помреше. У то доба и Свети Прокопије, наг телом, од љуте студени пострада: једном, напустивши ноћу припрату црквену, дође пред бедне уцере у којима сиротиња становаше, неби ли се макар мало огрејао; али не пустише Божијег човека да уђе, него са мочугама изађоше и стадоше га ударати и прогонити, вичући: Иди од нас, беда-

че, остави нас! Тада блажени пронађе неку напуштену страћару и, ушавши, виде у једном углу псе како леже, и хтеде се уз њих мало угрејати; али и пси побегоше од њега. И пошто се не само људи већ и пси на њега гнушаху, Свети смирено прозбори: Нека буде име Господње благословено од сада па до довека, и, вративши се пред храм онај, седе крај зида, згрбивши се и дрхћући, и тако очекујући да испусти дух, мољаше се Господу да прими душу његову. Али зби се велико чудо, и спасен би слуга Божији за сведочанство свету: дотаче га се Анђео Господњи, и овај, већ одрвенео од студени, осети како му се пријатна топлина разлива по читавом телу, и живот се врати у уде његове...“. Блажени Исидор Ростовски живљаше у мочвари, где сагради колибицу од прућа, на којој крова не беше, јер се у њој овај подвижник не хте скривати ни од дажда, ни од припеке већ само од очију људских, да не виде мољења и метанија његова која обноћ усрдно твораше. Блажени Јован Устјушки пребиваше на сметлишту, сред гнуса и смрада, уносећи Господу своме миомир молитвословља и кaд духовни.

Духовни живот јуродивих, њихови судови о свету, њихово промишљање о ближњима дају основ за закључак да се њихов скривени човек управљао према облагодаћеном разуму, да су им поступци били промишљени и да су у свему деловали по својој слободној вољи, свесно и у чистој савести. У спољашњем животу они се одричу ума, искључујући се из друштва и скривајући своје мисли и осећања, побуде и стремљења, излажући се порузи и презиру околине „Јер је лудост Божија мудрија од људи, и слабост је Божија јача од људи“ (1. Кор. 1, 25). И говор јуродивих беше другачији него у других људи: као што је идеални покров човека Божијег нагота (Руди 2015: 457–459), тако је и идеални говор његов – ћутање. „Јуродственоје житељство избрал јеси, ... хра-

неније положи устам својим“ – поје се у служби Светим Христу ради јуродивим Андреју Цариградском, Исидору Ростовском, Максиму и Василију Московском. Поред молчалништва, запажамо код ових подвижника и глосолалију, издавање неартикулисаних гласова или примитивизовање исказа до нивоа детета које је тек почело говорити. Иза, рекло би се, апсурдних порука јуродивих крије се дубоки смисао – опомена ближњима, управљање на пут покајања и исправног живота или пророштва о догађајима који ће се збити на славу Божију и као потврда светости изабраника Божијих. Јуродиви одбацују моралне норме и друштвене законе, стојећи у слободи којом нас Христос ослободи (Гал. 5, 1); и, као што негда Господ улажаше под кров грешника и цариника, и не одбациваше од себе блуднице, разбојнике и прокажене, тако и ове слуге Божије пребивају међу одбаченима и презренима. У сваком грешнику, ма колико га се људи гнушали, јуродиви виде само брата патника коме треба руку пружити и извести га на пут покајања, правде и спасења. Тако се за блаженог Висариона Чудотворца приповеда како је, пролазећи кроз једно египатско село, видео блудницу и обећао јој да ће доћи навече, а када га ова дочека он узме псалтир и стаде јој читати Реч Божију, молећи се после сваког Псалма Господу Искупитељу рода људског и Победитељу пакла да се смилује на чедо Своје и управи живот њен по заповестима Својим. Тада блудница паде пред ноге Светога и, поражена нечистотом своје душе и дубином милосрђа Божијег, реши да занавек остави своја зла дела и остатак живота проведе у уздржању и подвигу; убрзо она прими ангелски образ и до краја живота угађаше Богу дан и ноћ. Блажени Пафнутије „свима беше све, да како год неке спасе“ (1. Кор. 9, 22), пијаше вино с разбојницима и грешницима, спасавајући душе њихо-

ве проповеђу Еванђеља. Блажени Серапион Синдонит неколико пута је себе продавао у ропство да би помогао једној сиротој удовици која са децом својом умираше од глади, да би обратио јеретике на пут истине, да би спасао ропства сина јединца неке убоге паћенице. Тако јуродиви, духом живећи и по духу ходећи (Гал. 5, 25), избављаху безнадежне и потиштене и враћаху веру одбаченима и презренима. Пред силницима овога света јуродиви смело исповедају истину, сведочећи о њиховим злим делима и говорећи оно што се други не усуђиваху (детаљније в. у: Иванов 2005: 265–289). Свети блажени Николај Псковски подругује се великом цару Ивану IV Васиљевичу Грозном приликом његовог доласка у Псков: „Иванушка, Иванушка, послужи се хлебом и сољу, а не крвљу људском!“ Исти светитељ за Велики пост позива Грозног у Печерски манастир и дочекује га у убогој келији са великим комадом сирове мяса на чистом столњаку. „Та ја сам хришћанин и никако нећу јести мяса у ове дане!“ – негодује цар, на шта јуродиви вели: „Ти чиниш нешто много горе, царе: ти се храниш телом и крвљу људском, заборављајући не само пост но и Самог Бога“. Блажени Михаило Клопски разобличаваше кнеза Димитрија Шемјаку, Јован Московски постидео је Бориса Годунова. Ни црквени великодостојници нису били поштеђени праведне осуде за своја недела: новгородском архиепископу Евтимију којим је овладала страст среброљубља блажени Михаил скресаће у очи: „Допуштају ли црквена правила пастиру да пљачка своје стадо? И за кога сабираше богатство?“, након чега се, под теретом савести и у страху од гнева Божијег, овај разболева и умире. Ругајући се спољашњем благочестију, лицемерном пошћењу и формалном држању црквених заповести без истинског обновљења ума и очишћења срца, јуродиви су спремни

да погазе и црквени поредак ради буђења савести младих хришћана: Свети Симеон Емески једе кобасице на Велики петак, подсећајући успаване савести на њихово свакодневно разапињање Христа Господа нечасним делима и злим помислима; за време Свете литургије он скаче по храму и гађа, са амвона, присутне жене орасима, испред храма обара столове са тек испеченим хлебовима, због чега ће бити премлаћен од трговаца – све опомињући на чување светиње храма и позивајући на истинску побожност, на клањање Богу у духу и истини (Јн. 4, 23).

Подвиг јуродства неодвојив је од непрестане молитве и богомислија, бдења и духовне борбе, који се скривају од очију људских под маском безумља, цинизма и аморалности, како би се поругом и гоњењима подвижник заштитио од гордости и славољубља (о скривености овог подвига в. Руди 2015: 460–462). Дивна је и сваке хвале достојна молитвеност ових угодника Божијих: тако, блажени Висарион четрдесет дана и ноћи, непомично стојећи сред трња, пребива у богомисленој молитви; блажени Василије Московски хођаше „главе вазда Богу уздигнуте и очију управљених ка висинама“, пошто се овај дивни подвижник сваком молитвом и прозбом мољаше у Духу у свако доба (Ефес. 6, 18); Ум јуродивих, „безумијем мнимим безумије мира обличивших“ (из Тропара Св. Блаженој матери Ксенији Петроградској), у потпуности је управљен ка Богу и слободан за истинско човеко – и Богопознање, по речи Светог Писма: „И не саображавајте се овоме вијеку, него се преображавајте обновљењем ума свога да искуством познате шта је добра и угодна и савршена воља Божија“ (Римљ. 12, 2). Вољу Божију они испуњавају свим срцем, и умом, и вољом и душом својом, вазда испитујући своју савест и сагласност свога живота са

Словом Божијим. Св. Блажени Василије Московски, по речима црквене песме, „всја Христова ученија дјели исполнил“, преподобни Михаил Христа ради јуродиви Клопски „Христови бо возжелев божественија заповједи и дјелом совершил“; Сепарион Синдонит увек са собом носаше Еванђеље да би „себе испитао у непрестаном послушању слову Божијем и да би имао уза се учење које је вршио на делу“.

Монаштво је такође у великој мери инспирисало и припремило подвиг јуродственог служења свету (историјат веза између монаштва и јуродства у културама Истока реконструише се у: Иванов 2005: 55–69). Преподобни Јован Касијан, одређујући начела манастирског живљења, даје извесне препоруке које се могу схватити као позив на јуродствовање у Христу као најтежи подвиг самоодрицања и највећи степен савршенства: „Међу братијом буди као глув, нем, слеп и луд“; пише Касијан у 41. глави свога Правила. „По слову Псалмопојца: А ја као глух не чујем и као нијем који не отвара уста својијех (Пс. 38, 13), буди и ти као глув, нем, слеп, да осим онога кога по достојанству изабереш као пример за подржавање, никога не погледаш; и ма шта да уочиш код других људи што теби неће бити на корист, држи се као да то ниси видео, као што ни слепац то не би приметио... Ако те ко оклевета или на некакав други начин увреди, буди непомичан и не правдај се никако, као нем будући, и држи у срцу своме овај стих: Рекох: чуваћу се на путовима својим да не згријешим језиком својим; зауздаћу уста своја, док је безбожник преда мнош. Бијох нијем и гласа не пустих (Пс. 39, 1–2). И четврто чега се ваља држати више од свега и што ће ти послужити као украс и круна претходних трију врлина, то је да се учиниш, по речи Апостола (1. Кор. 3, 18), лудим у овоме вијеку да би био мудар: немој расуђивати ни о

чему што ти се заповеди, но у простоти срца и са вером вазда послушан буди, држећи за свето, спасоносно и мудро само оно што ти прописује закон Божији или искуство твога духовног оца“ (цит. према: Кончаревић 2008: 91–93). Преподобни Јефрем Сирин у Поуци монасима такође указује на неопходност стицања извесних врлина које заправо представљају основу и срж подвига јуродства у Христу. Савршени хришћанин, по учењу Сиринову, труди се да задобије савршене плодове Духа – „истинску и постојану љубав и мир душевни, дуготрпељивост и благост, кротост, веру и смирену умље“; „и као што други, што у свету живе робујући телу, са великим задовољством и радошћу прихватају за себе почаст, славу, богатство, раскош, власт и друге насладе, тако они који су се удостојили стицања горе наведених хришћанских врлина, са задовољством и духовном насладом, радошћу и весељем, у блаженој нади на васкрсење гаје у себи спремност, или, боље рећи, сматрају за себе пожељним да наготују и гладују и трпе свакаква страдања Господа ради, да буду подвргнути мржњи, бешчашћу, злоби, бичевању, да постану сметлиште света, да буду разапињани и да узму на себе свакако јуродство“ (детаљније в. и: Кончаревић 2008: 95–97). Свети Јован Златоуст у Беседи на Прву посланицу Коринћанима Св. апостола Павла велича и слави безумље изабраних: „За нашу проповед о Христу Распетоме сматрају нас безумнима; али нека их: ми на то пажње не обраћамо, јер верујемо да је наше безумље мудрост истинита за све који са вером прихватају реч нашу. Вама је то познато из искуства. Примили сте реч нашу, приступили Господу и постали мудри у Христу, мудри мудрошћу истинитом коју у свету нико не познаје изузев верних. Погледајте како вам се све око вас појаснило: вама је знано да постоји Бог, откривено вам

је шта је овај свет, како је настао и какав му је крај, шта је човек и какво је назначење његово, откуда зло и како га победити. Ко у свету може знати све то тако као што ви знате? Ако сам ја, кога сматрају безумним и проповедником безумља, победио мудре овога света, онда мудрост која је однела победу никако није безумље, већ мудрост најсавршенија и толико надмоћна у односу на мудрост света да се зато онима који је немају чини безумљем“, учи знаменити проповедник из IV века (цит. према: Ковалевский 2000: 41).

Монаштво је и на делу припремило пут јуродству: овај подвиг узимали су на себе монаси који су се већ утврдили у духовном животу и испитали ум свој у духовној мудрости. Први јуродиви у историји Цркве Христове били су монаси, највећи ревнитељи благочестивог живота и носиоци Божанске благодати, који су се после дуготрајног подвизавања одлучивали да изађу у свет и послуже му лудошћу своје проповеди и живљења, примајући погрде и злостављања ради потпуног излечења од гордости и самоугађања. Преподобна Исидора, прва слушкиња Христова која је узела на себе подвиг јуродства, а о којој је сведочанство оставио Св. Јефрем Сирин (373. год.), подвизавала се у женском манастиру Мен који је основала сестра Преподобног Пахомија са још око 400 монахиња; ова света девственница, руковођена великим смирењем и самоунижењем, јуродствује најпре у самој обитељи, излажући се презиру осталих инокиња, да би се пред смрт удаљила, не желећи прослављења и почести од људи, па нико од саподвижница њених не знађаше ни где је испустила душу, ни где беше гроб њезин (феномену женског јуродства посвећена је књига Ј. В. Грудеве 2014. и једно поглавље књиге А. Кузњецова – Кузнецов 2000: 90–97). О блаженом Симеону Христа ради јуродивом остало је

забележено да је са тридесет година примио монашки постриг, још тридесет година угађао је Господу у ангелском образу, подвизавајући се у једној пустињи у близини Мртвог мора под руководством опитних стараца, да би са шездесет година отишао из пустиње да се „наруга свету“. Преподобни Висарион био је духовно чедо образованог и искусног Исидора Пилусиота; по смрти својих родитеља он раздаде све своје имање сиротињи и манастирима, прими монашки постриг, удаљи се у пустињу, а затим, силно зажелевши да достигне врхунац духовног живота, преузе на себе подвизавање у јуродству. Свети Тома био је монах у једном од сиријских манастира, да би после извесног времена, желећи да од других сакрије врлине којих се удостојио, почео да се гради јуродивим, остајући међу братијом. Преподобни Серапион Синдонит од младости своје „монах би“; обучивши се врлинском манастирском животу и научивши наизуст читаво Свето Писмо, он почиње странствовати по свету, одричући се ума свога, иметка (имађаше он само ланени синдон и Еванђеље које вазда са собом носаше) и саме слободе (више пута Преподобни се продавао у ропство да би спасао своје ближње). Од јуродивих канонизованих у Грчкој Цркви једино Свети Андреј није претходно прошао пут монашког подвизавања: овај дивни угодник Божији, Скит родом, био је роб једнога константинопољског велможе, који му је, због његове надарености и доброг понашања, омогућио да се обучи писмености и савлада грчки језик. Богољубивог јуношу ова су знања привела Цркви и науци Христовој: он почиње изучавати дела Светих Отаца, читати житија угодника Божијих, да би примио на себе јуродство по заповести Св. Анастасије и Св. Јована Златоуста, чијег се виђења удостојио у молитви.

Појава јуродства, исто као и појава монаштва, била

је условљена кризом хришћанских вредности након признања хришћанства за државну религију. По речима Св. Златоуста, тадашње друштво наследило је од паганства бројне недостатке и бесмислице, не показавши довољно чврстине и одважности да их се ослободи. Страсти и пороци паганске епохе почињу да продиру међу хришћане. Декаденција хришћанског идеала узрокована је и праксом да се вера прима због законске обавезе, а не по слободној вољи и расположењу духа: пошто је сваки поданик државе био дужан да буде и члан Цркве, многи су нову веру прихватили из користољубља или зато што су тако морали да поступе. Многи чланови Цркве су се по имену могли сматрати хришћанима, док је испуњење заповести Еванђелских и истинско живљење у Духу било далеко од њих. Зато истински ревнитељи вере, не гајећи лажну наду да би се тако морално посрнуло друштво могло преобразити, одлучују да се удаље у пустиње и заувек одрекну света са његовим страстима и свагдањим безакоњима. Када се умножио број пустиножитеља, у доба највећег процвата источног монаштва (IV век), показују се и први знаци његове деградације – честољубље и гордост слабијих подвижника, старање о овоземаљском благу и бригаа овога света, оглушавање о поредак иноческог живота установљен од Отаца. Зато је IV век уједно и доба појаве јуродства у колевци монаштва, Египту, одакле ће се овај вид хришћанског подвижништва ширити по целом Истоку (о историјату јуродства на Истоку в. Ковалевский 2000: 89–136; Иванов 2005: 23–231). Древно јуродство прослављено је у личности шесторо канонизованих Светих: Исидоре (IV век), која овај подвиг носи живећи у једном женском манастиру; Серапиона Синдонита, који јуродствује у Александрији и Риму, да би се упокојио у Египатској пустињи почетком V века;

Висариона Чудотворца, Египћанина родом, који се упокојио крајем V века у дубокој старости, прославивши се сиромаштвољубљем, молитвословљем са изобилним даром суза и великим смирењем; Симеона Едеског (522–590), који полази на подвиг јуродства осам година пре своје блажене кончине, након поклоњења Крсту и Гробу Господњем, са тридесетогодишњим опитом монашког подвизавања; Преподобног Томе, сабрата једнога Сиријског манастира, за кога се претпоставља да је био савременик познатог црквеног историчара Евагрија (рођен 535. год.) и Светог Андреја (живео у другој половини V века), чији саможртвени подвиг на улицама Константинопоља траје читавих 66 година. Свој пуни замах јуродство у Христу добиће знатно касније и на просторима удаљеним од његове постојбине – у Русији, која ће од XIV до XVIII века подарити Цркви Христовој 37 канонизованих и небројено мноштво свету непознатих подвижника јуродства (о историјату јуродства у Русији в. Кологривов 1961: 239–250; Ковалевский 2000: 137–284; Иванов 2005: 231–265).

Према сачуваним писменим сведочанствима, јуродиви се у Русији јављају већ од XI века; први међу Светима од руске крви и племена који се јуродством удостојише Царства небескога био је негдашњи монах Кијево-Печарске лавре Исакије (+1090), који је примио постриг од преподобног Антонија, затим се седам година подвизавао у затворништву, да би после тешких искушења и опасне болести узео на себе бремене јуродствовања, најпре у самом манастиру, саблажњавајући игумана и братију и од њих сваку поруку кротко подносећи, а затим странствујући по свету у кострети, трпећи студен и ране телесне дан и ноћ. Познато је и да је преподобни Аврамије Смољенски извесно време у младости, пре него што ће ступити на пут монаштва, про-

вео у јуродствовању: „скинувши са себе светле хаљине и обукавши се у сиротињско рухо, преподобни хођаше као један од просјака, јуродивим се градећи“ (овај светитељ живљаше у другој половини XII века). Преподобни Кирил Белозерски (1337–1427), потоњи игуман Белозерске обитељи и аутор мноштва духовних списа (посланица, поука, правила монашког живота), такође је неко време носио подвиг јуродства Христа ради.

Ни у једној другој земљи овај вид подвижништва није доживео такав процват и није пропраћен таквом славом и поштовањем, као што је то био случај са Русијом. Ово је у великој мери условљено историјским околностима, начином живота, типом културе, али и менталитетом руског народа, његовим особитим призивањем и самобитношћу његовог духовног пута. У друштву обремененом неправдом и безакоњем, tlačењем сиромаша и безграничном самовлашћу богате и повлашћене мањине, јуродиви преузимају подвиг изобличавања силника овога света, искорењавања зла, лажи и неправде, заштите потлачених, тако да аскетској, духовној страни јуродства, оличеној у удаљавању од света и стицању савршеног смирења кроз излагање порузи, у проповедничком и пророчком служењу, руски јуродиви додају и веома изражену димензију социјалног служења, указујући на противречност између формално прихваћеног хришћанства и друштвене аморалности, између идеала Правде и реалности безакоња. Стога су ови подвижници посебно били поштовани међу простим светом, знатно више него у вишим сталежима руског друштва; народ је јуродиве сматрао за истинске извршитеље Еванђелске речи, за своје заштитнике и добротинитеље, за најсветије међу угодницима Божијим, због чега их је и називао „људима Божијим“. Великаши су, опет, бојећи се гнева Божијег

и проклетства угодника Његових, под утицајем јуродивих исправљали своје нечасне поступке, одустајали од чињења зла и давали милостињу потребитима, кајући се за безакоња и неправде своје.

У Русији је, судећи по писаним споменицима, било не мало јуродивих; сматра се да су у Москви они чинили чак и посебан сталеж (Г. П. Федотов), и да су се званичног прослављења (канонизације) удостојили само малобројни. Руска црква канонизовала је укупно 37 јуродивих, и то 4 из XIV века, 11 из XV, 14 из XVI, 7 из XVII и једнога из XVIII столећа. Међу девет новопрослављених Светих Руске Православне Цркве, чија је канонизација извршена поводом хиљадугодишњице крштења Русије (1988. године), налази се и једна светитељка која се јуродственим житијем удостојила виђења Лица Божијег – Света блажена мати Ксенија Петроградска (рођена између 1719. и 1730, упокојила се у Господу највероватније 1803. године). Највећи процват овог вида подвижништва запажа се током XV и XVI века; познато је да је у другој половини XVI века у Русији постојало мноштво храмова у којима су се чували мошти блажених, и да је у то доба сваки већи град имао и свога заштитника из реда јуродивих: Новгород је прослављао Николу Кочанова и блаженог Теодора, Михаила Клопског и Јакова Боровичког, Устјуг – Проконија и Јована, Ростов – Исидора, Москва – Максима и Василија Блаженог, Калуга – Блаженог Лаврентија, Псков – Николу Салоса. За владе Ивана Грозног Црква је канонизовала највећи број подвижника овога реда. Крајем XVI и током читавог XVII века, међутим, у доба свеопште кризе духовности у руском друштву, опада и поштовање јуродивих у народу (посебно у већим градовима), а смањује се и број оних који бивају удостојени црквене канонизације. Овај вид подвижништва

нешто се дуже задржава једино на северу Русије – у Вологди, Тотми, Каргопољу, Архангелску, Вјатки, док у Москви и државне и црквене власти започињу прогон јуродивих. Лишено духовне подршке интелигенције и физички прогоњено од стране полиције, јуродство трпи процес дегенерације (јављају се лажни јуродиви, против којих Црква издаје више указа, објављујући да њихова дела немају на себи благослов и да као таква не представљају ништа друго до одметништво из друштва и саблазан вернима), да би се у XVIII веку оно готово у потпуности изгубило.

Јуродство Христа ради један је од најизразитијих облика руског подвижништва и уједно једна од најсамобитнијих црта руске културе. Николај Берђајев у њему сагледава типично руски хришћански подвиг, Достојевски у свом знаменитом есеју о Пушкину вечно скиталаштво, небожитељство и потребу за „срећом свега света“ посматра као маркантну одлику руског националног карактера, оличену и у најбољим тековинама књижевности. Јуродиви су представљали инспирацију руским писцима (Пушкину у „Борису Годунову“, Достојевском у „Злим дусима“, где се појављује лик Марије Тимофејевне Лебјаткине, и „Браћи Карамазовима“ са ликом Лизавете Смердјашче, Толстоју у „Детињству“, С. В. Максимову у његовим путописима, и сликарима: сетимо се знаменитог платна В. Сурикова „Бољаркиња Морозова“, где се као једна од централних фигура истиче измождени „Божији човек“ са табанима отеченим и испуцалим на снегу, у поцепаној лакој кошуљи и тешким веригама на телу).

И да закључимо. Када се читају древни описи живота јуродивих, стиче се утисак да си прешао границу и ступио у нови, особити предео егзистенције. У том социјалном друго-битију огледа се сва својеобразност

јуродства и његов историјски смисао. Једна од основних одлика јуродства била је разобличавање аморалности, површно схваћеног „здрогосмислос“ и „устаљених обичаја“ у друштву, који су се косили са изворном хришћанском моралношћу. Јуродиви су у Русији разобличавали и силнике овога света, којима се нико није смео супротставити, у чему се огледало њихово социјално служење. Јуродство, наиме, објављује Цркву у њеном социјалном друго-битију, „новом живљењу“ које није „од овога света“.

Литература

- Грудева, Е. В. *Женское юродство в Православной Церкви. История и содержание подвига*. Saabrukken: LAP Lambert Academic Publishing, 2014. Штампано.
- Гурјев, В. *Минеји за читање у поукама за сваки дан у години*. Краљево: Епархија жичка, 2006. Штампано.
- Жития святых и подвижников благочестия*. Новосибирск: Сибирская благовонница, 2016. Штампано.
- Иванов, С. А. *Блаженные похабы. Культурная история юродства*. Москва: Языки славянских культур, 2005. Штампано.
- Ковалевский, Иоанн. *Юродство о Христе или Христа ради юродивые Восточной и Русской церкви: Исторический очерк и жития сих подвижников благочестия*. Москва: Светлячок, 2000. Штампано.
- Кологривов, Иоанн. *Очерки по истории русской святости*. Брюссель: Жизнь с Богом, 1961. Штампано.
- Кончаревић, Ксенија. „Комуникационе традиције раног монаштва (према Правилима Светог Свасилија Великог)“, у: Д. Бојовић (уред.), Православно монаштво. Тематски зборник посвећен архимандриту Дионисију Пантелићу, поводом 70-годишњице његове монашке службе. Ниш: Црквене студије, 2019: 307–319. Штампано.
- Кончаревић, Ксенија. „Патристички списи као извор за

проучавање аскетске комуникативне културе“, *Црквене студије*, 5 (2008): 81–105.

Кузнецов, Алексей. *Юродство и столпничество: религиозно-психологическое, моральное и социальное исследование*. Москва: Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2000. Штампано.

Минеи богослужебные. Москва: Издательский отдел Московского Патриархата, 1978–1989. Штампано.

Преображенский, А. С. Василий Блаженный: Иконография. Кирилл Гундяев (ред.). *Православная энциклопедия*, 7, Москва: ЦНЦ «Православная энциклопедия», 2004, 128–131. Штампано.

Руди, Т. Р. О топике житий юродивых. *Труды Отдела древнерусской литературы*, 58 (2007): 443–484. Штампано.

Руди, Т. Р. Об аскезе юродивых (из истории агиографической топики). *Slovene* 1 (2015): 456–473. Штампано.

Федотов, Г. П. *Святые Древней Руси*. Москва: Московский рабочий, 1990. Штампано.

Ксения Кончаревич

ИБО НЕ ИМЕЕМ ЗДЕСЬ ПОСТОЯННОГО ГРАДА...
(Евр. 13, 14)

Резюме

В предлагаемой работе рассматривается коммуникативная культура юродивых из диахронической перспективы. Наше исследование направлено на выявление, систематизацию и анализ коммуникативных норм и традиций в среде юродивых на Востоке, в Византии и России по ситуативной модели. Описываются особенности вербального и невербального коммуникативного поведения юродивых на основании их житий и служб. Основной вывод исследования – парадоксальность вербального и невербального комму-

никативного поведения юродивых, их мнимая несовместимость с традиционным, бытовым благочестием большинства христиан.

Ключевые слова: коммуникативная культура, юродство, жития юродивых, антиполис.